

בעניין דעת הרמב"ם והשו"ע בכתיבת למנצח בנגינות על קלף בצורת המנורה.

מיכאל חימי טבת תשע"ה

נשאלתי מאת ר' יהודה כהן הי"ו האם מותר לכתוב מזמור למנצח בנגינות על קלף בצורת מנורה. מאחר שכתב הרוקח שמזמור זה עם המנורה רומז לעניינים גדולים ויש בו סגולות רבות. ואמרו בשם המקובלים, שכל מי שיראה זה המזמור בכל יום מצויר בצורת המנורה, ימצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם. ואם הוא מצויר על ארון הקודש, יגן בעד גזירה רעה, ויהיה חשוב לפני הבורא כאילו הוא מדליק נרות בבית המקדש, ויהיה מובטח שהוא בן העולם הבא. וכ"כ מר"ן החיד"א בציפורן שמיר אות יח. אולם מאחר שבספר הלכה ברורה ח"ג סוף סימן נ' סתם להחמיר בזה שאלני לחוות דעתי.

תשובה: בדין כתיבת פרשיות מהתורה כבר האריך מר"ן הגרע"י זצ"ל בשו"ת יבי"א ח"ח יו"ד ס' כג בנדון כתיבת פסוקי **פיטום הקטורת** שאין להתיר לכתבו אלא בשינוי. אולם בנד"ד מדובר בכתיבת פסוקים מהכתובים ויש להבחין בין כתיבת תורה לכתיבת נ"ך, וכן להבדל שבין ברכות לקמיעות.

וזה החלי:

בבלי מסכת גיטין דף ס ע"א איתא:

רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: האי ספר אפטרותא (ליקוט פרקי ההפטרות) - אסור למקרי ביה בשבת; מאי טעמא? דלא ניתן ליכתב. מר בר רב אשי אמר: לטלטולי נמי אסור; מ"ט? דהא לא חזי למיקרי ביה. ולא היא, שרי לטלטולי ושרי למיקרי ביה, דר' יוחנן ור"ש בן לקיש מעייני בספרא דאגדתא בשבתא, והא לא ניתן ליכתב! אלא כיון דלא אפשר - עת לעשות לה' הפרו תורתך, ה"נ כיון דלא אפשר - עת לעשות לה' הפרו תורתך.

הנה ראינו שספר הפטרות שאינו נביא שלם וכן ספרי אגדה שמוכאים בהם פסוקים מותר לכתבן. בהמשך הגמ' דנה לעניין כתיבת פרשיות מהתורה.

"בעא מיניה אביי מרבה: מהו לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה? תיבעי למאן דאמר תורה מגילה מגילה ניתנה, תיבעי למאן דאמר תורה חתומה ניתנה; תיבעי למ"ד תורה מגילה מגילה ניתנה, כיון דמגילה מגילה ניתנה כותבין, או דילמא כיון דאידיבק אידיבק? תיבעי למ"ד תורה חתומה ניתנה, כיון דחתומה ניתנה אין כותבין, או דילמא כיון דלא אפשר כתבין? א"ל אין כותבין, ומה טעם? לפי שאין כותבין. איתביה: אף היא עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה! וכו'... הכא במאי עסקינן - בסירוגין. כתנאי: אין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה, ואם דעתו להשלים - מותר."

והרי"ף שם פסק להתיר לכתוב מגילה לתינוק משום עת לעשות לה' לא רק בנ"ך אלא אף בכתיבת פרשיות מן התורה. וביאר הב"י בסימן רפג את טעמו של הרי"ף משום שרבא הוא שאסר וכבר דחינו את רבא לעיל שאסר בספרא דאפטרותא ע"ש,

ואלו בדעת הרמב"ם (הל' סת"ם ז, יד) נראה שהתיר בפרשיות נ"ך כשיטת ר' יוחנן ור"ל, ואסר בפרשיות התורה בלבד וכפשט מסקנת התלמוד שם. וזה לשונו:

"מותר לכתוב התורה כל חומש וחומש בפני עצמו ואין בהן קדושת ספר תורה, אבל לא יכתוב מגילה בפני עצמה שיהיה בה פרשיות, ואין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה, ואם דעתו להשלים עליה חומש מותר, כתב מגילה שלש שלש תיבות בשיטה אחת מותר".

העניין שהאיסור דווקא בפרשיות התורה ולא בנ"ך מודגש שוב בתשובת הרמב"ם (בלאו) סימן רסח לגבי רקימת פסוקים בטלית שכתב:

התשובה: זה המעשה הוא הטא ואינו מותר בשום פנים. ואיסורו לדעתנו משני טעמים. האחד מהם, שאין לכתוב מן התורה פסוקים פסוקים אלא יכתוב שלוש תיבות לבד ולא יותר. ואם צריכים אנו להביא ראיה מפסוק, משנים אנו הכתב ונותנים לו צורה אחרת או כותבים מכל תיבה אות אחת או שתיים, סוף דבר, מקצת התיבה, או כותבים בסירוגין. (ואפילו) מי שהתיר לכתוב פרשה לתינוק להתלמד בה, לא (התיר) זאת אלא בגלל הכרח הלימוד, לפי שלא ניתנה תורה להכתב פרשיות פרשיות, וכל שכן פסוק פסוק.

ובטעם האיסור לכתוב פרשיות בודדות מהתורה כתב החת"ס (שו"ת יו"ד רנד). משום שדרשות רבות נדרשות מסמיכות הפרשיות, ואלו הגנת ורדים (או"ח כלל ב' ס' כח). כתב דאידי דזוטר לא מנטר ויש לחוש שיבוא לידי בזיון. ונפק"מ לכתוב פרשה בתוך ספר כרוך או ליתנו במסגרת זכוכית. וכמבואר בשע"ת (ס' א' אות ג').

והנה, הגם שלגבי שאר כתבי הקדש הותר לכתוב פרשיות פרשיות אולם ישנה מגבלה נוספת והיא: שלא לכתוב שלש תיבות מהנ"ך בלא שרטוט כמש"כ הרמב"ם שם הל' טז.

"כל כתבי הקדש אין כותבין אותן אלא בשירטוט אפילו כתבן על הנייר, ומותר לכתוב שלש תיבות בלא שירטוט, יותר על זה אסור".

הנה ראינו עד כאן כי לדעת הרי"ף מותר לכתוב פרשית מהנ"ך וגם פרשיות מהתורה משום עת לעשות לה'. והרמב"ם בתשובה הנ"ל הבין בדעת הרי"ף שרק כדי להתלמד התירו ולא סתם לקישוט קירות וכותרות מאמרים וכו'. אולם דעת הרמב"ם עצמו במשנה תורה כפשט התלמוד שהאיסור הוא רק בכתיבת התורה ולא בנ"ך. אולם אם הסופר יעשה שינוי בצורת הכתיבה כגון שיכתוב בצורת איגרת כלומר שלש שלש תיבות בשורה או שעושה בצורת ציור לית לן בה ולפ"ז לכו"ע מותר היה לכתוב למנצח בצורת מנורה בין לרי"ף ובין לרמב"ם ובלבד שישרטט לפני הכתיבה.

אולם בשבת דף קטו ע"ב איתא:

ת"ר הברכות והקמיעין אע"פ שיש בהם אותיות של שם ומעניינות הרבה שבתורה אין מצילין אותן מפני הדלקה אלא נשרפין במקומן מכאן אמרו כותבי ברכות כשורפי תורה.

כלומר אין לכתוב ברכות (סידורים) וקמיעות (עם פסוקים ושמות) מפני שלא יצילם בשבת על כן אסור לכתבן שמא ישרפו. ור"ח כתב שבריייתא זו הלכה היא והעתיקה הרי"ף שם.

ולפי זה אסור לכתוב למנצח עם השמות שמא תארע דלקה בשבת וישרפו השמות בחינם. וכך כתב להדיא הפני יהושע בחידושו לגיטין (ו, ב ושם בקונ"א). על הכותבים פסוק שיויתי ולמנצח בצורת המנורה שהדבר איסור גמור. א'. שהם בכלל שורפי תורה כנ"ל. ב'. שפעמים כותבים בלא שרטוט. ג'. כל ההיתר לכתוב מגילה לתינוק להתלמד היה רק משום שכחה, וכאן לא שייך טעם זה.

ועל דרך זו פסק הט"ז יו"ד סימן רפ"ג, ובשו"ת מהרש"ם חלק א סימן צו.

נמצא לכאורה שלדעת הרי"ף והרמב"ם אין להתיר לכתוב למנצח אף בצורת המנורה אם הוא כותבו עם השמות. אבל אם לא יכתוב שמות אלא רק רמז לה' כמו שעושים בסידורים שתי יודין או שלשה וכיוצא בזה מותר כיון שמשנה את צורת הכתב כציור המנורה וגם לא כותב פרשה שלמה לפי שחסרים השמות כדינם.

והנה נתבאר מש"כ הרב דוד יוסף שליט"א בהלכה ברורה ה"ג סוף סימן נ' שכתב בנד"ד **דאין להקל לכתוב פסוקים בכתב יד ובאותיות סת"ם. ומכל מקום בדיעבד אם כתבם רשאי לקרא בהם.**

ולפמש"כ יש לבאר שמש"כ הרב שם להחמיר היינו כשכותב השמות כדינם אבל אם לא יכתוב השמות אלא ברמז שרי לכתוב לכתחילה. (אמנם בשעה"צ שם אות יג שלח לעיין בבירור הלכה סימן מ' אות ב' ושם נתבאר להקל ושאין למחות במקל אבל מטעם אחר).

והנה, עדיין יש להתבונן בדעת הרמב"ם שאע"פ שפסק שאין מצילים בשבת ברכות וקמעין (משנ"ת שבת כג, כח) אבל מ"מ כתבי הקדש מצילים אם הם כתובים אשורית ובלשון עברי (כמבואר בפה"מ שם) דהלכתא כר' הונא. ולפיכך מובן מדוע לא פסק הרמב"ם שיש איסור כתיבה במגילות, ואדרבא כתב שמותר לכתוב מגילה שלש שלש תיבות בשיטה אחת ולא חשש משום שורפי תורה ופשוט. וכאן כשכותב פרק למנצח שהוא מכתבי הקדש בכתב אשורית בכדי לקרא בו בצורה מסויימת, נמצא שכתבתו לצורך קריאה בו ולכאורה מצילין אותו מפני הדלקה, ולפיכך יהיה ניתן לכתבו לכתחילה עם השמות ובלבד שישרטט קודם הכתיבה. (וכן בתנאי שמודבק בסידור כדי שלא ייפול לרצפה או שהוא ממוסגר בזכוכית וכיוצא בו שלא יבא לידי בזיון או מחיקת השמות). אולם מאידך גיסא אפשר לומר שמכיוון שהמזמור שגור בפיו ויש לו ממילא צורת מנורה מודפסת בסידור הרי לכאורה כתיבתה ללא צורך.

אבל לדעת מרן השו"ע בהל' שבת סימן שלד הלכה יב שכתב להציל אף בברכות (סידורים) וזה לשונו: **"כל כתבי הקדש מצילין האידנא מפני הדלקה וקורין בהם אפ' כתובים בכל לשון וכו' וכן מטבע ברכות שטבעו חכמים מצילין אותן מן הדלקה ומכל מקום התורפה".** הנה השו"ע כתב "האידנא" לפי שפסק כהרא"ש בשבת שם, שכל זה הותר בזמנינו ומשום עת לעשות לה' לברך ולהתפלל בסידורים. וזה לשונו של הרא"ש (מסכת שבת פרק טז סימן א) **"והאידנא דנהיגי לכתוב סדר הברכות ויש בהן הרבה מעניינות של תורה הואיל ונתנו לכתוב משום עת לעשות וגו' וניתנו לקרות בהן גם מצילין אותן מפני הדליקה".**

נמצא שכתבת למנצח מותרת לדעת הרא"ש והשו"ע אף עם השמות, ואף שגם לדעת מר"ן עדיין לא הותרו לכתוב הקמעין (אם אין בזה משום פקוח נפש) ולכאורה שוב חזרנו לאיסור, אולם יש לומר שבנד"ד שהמזמור למנצח בנגינות נאמר ע"י המתפללים גם אם לא היה עשוי בצורת למנצח לפי שהוא נכנס מסדר התפילה הנהוג, ולפיכך אין דינו כקמיע ויהיה מותר לדעת השו"ע לכתבו עם השמות ובלבד שישרטט קודם הכתיבה וינהגו בו כבוד שלא יבא לידי בזיון או מחיקת השם.

אולם לדעת הרי"ף והרמב"ם כל ההיתר לכתוב פרשיות מהנ"ך הוא לצורך הלימוד בהם, ואלו כאן שהמזמור שגור בפיו ובפרט שיש לו צורת מנורה מודפסת בסידור הרי לכאורה כתיבתה ללא צורך לימוד אלא לצורך הסגולה. ומ"מ לאור האמור נראה שגם לדעת הרמב"ם יהיה רשאי לכתוב את המזמור בצורת מנורה ועם שרטוט כנ"ל אולם לא יכתוב את השמות אלא בשם אלהים יכתוב אל מחובר כזה **אלהים** כנ"ל (ובמזמור שיש שם ה' יכתבנו כמו שתי יודין כנ"ל). שאז גם אין צורת פרשה ולא שמות ובכה"ג ליכא חשש, כמבואר בתש' הרמב"ם הנ"ל שמותר לכתוב פסוקים באגרת כשמשנה בצורה אחרת ולא כותב את השמות אלא ברמז.